

ET
T I L L Æ G

TIL DET DEN 11TE APRIL 1806

AF DET

KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB
BELÖNNEDE PRISSKRIFT,

MED DEVISE,

*IN VITIUM DUCIT CULPÆ FUGA,
SI CARET ARTE. Hor.,*

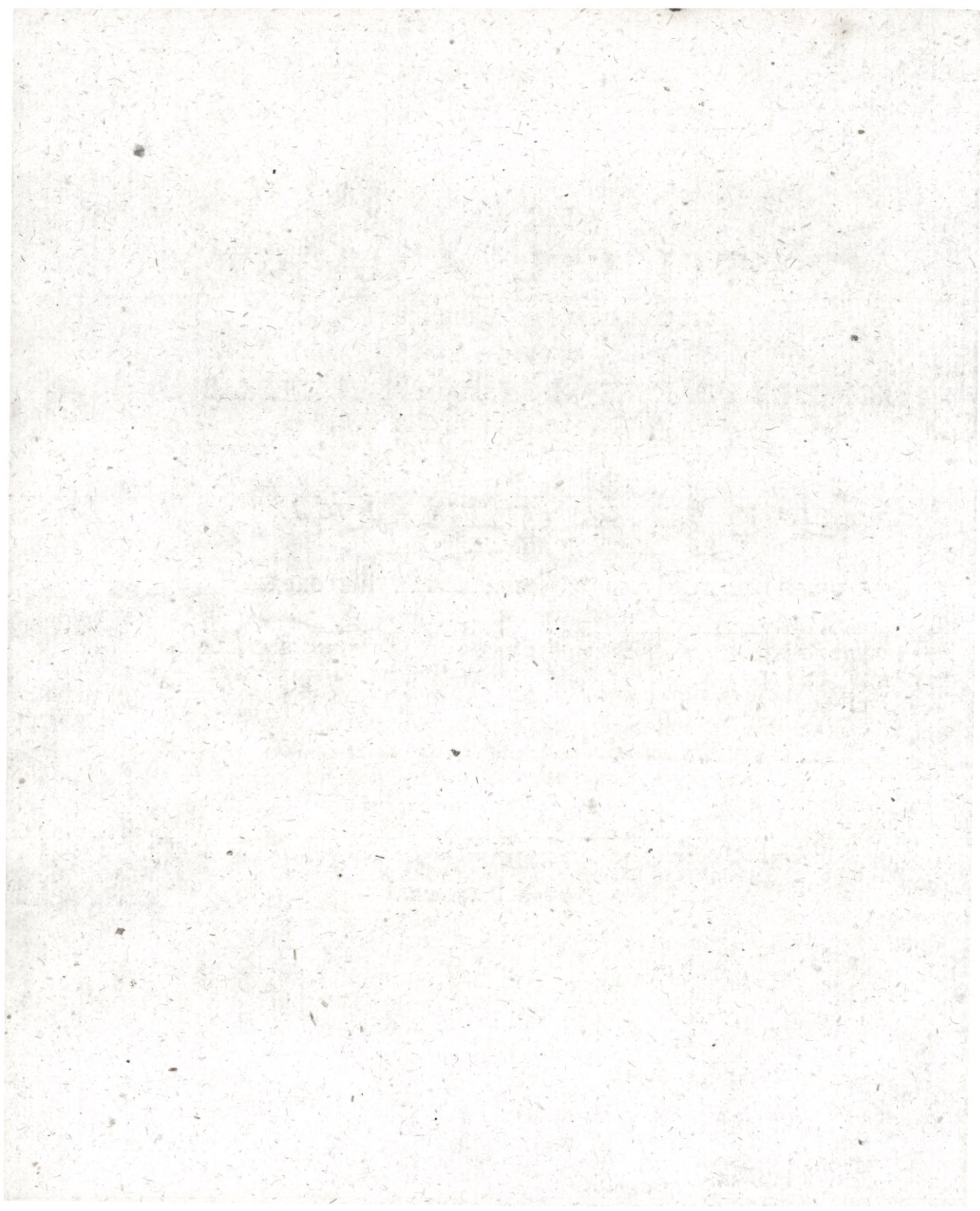
OVER DET FOR AARET 1805 UDSATTE HISTORISKE
PRISSPÖRGSMAAL:

"HVORI BESTAAER MISBRUGEN AF DEN SAA KALDEDE PRAGMATISKE
HISTORIE, SOM ADSKILLIGE, SAAVEL ÆLDRE, SOM NYERE HISTO-
RIESKRIVFRE HAVE TILLADT SIG; OG HVILKE FORHOLDSREGLER
SKAL MAN IAGTTAGE, AT IKKE DENNE, FOREDRAGSMAADE
VED URIGTIG ANVENDELSE SKAL SKADE ISTEDET FOR
AT GAVNE?,"

AF

N. SCHOW,

JUSTITSRAAD OG PROFESSOR,

Medens jeg skulde bedømme det nu nyligen belønnede Priisskrift, mærkede jeg, at ieg kunde bidrage til dets større Fuldstændighed ved et Tillæg. Priisskriftet er i og for sig selv i det Hele af den Beskaffenhed, at den historiske Classe ikke vel kunde frakiende det den udsatte Præmie. Spørgsmaalet er overmaade svært og af en saare stor Omfang, naar det fuldstændigen skal besvares; thi for tilstrækkeligen at kunne fyldestgiøre Spørgsmaalets, tilsigtede Öiemed, maa man ei alene selv have practisk Indsigt og Erfarenhed i historiske Udarbeidelser, men og en meget udbredt Belæsenhed saavel i den ældre som især i den nyere historiske Litteratur, og man maa nöie have fulgt Historien, som Videnskab, lige indtil de seneste Tider. Under Udarbeidelsen er dette mit Tillæg blevet til en för sig sammenhengende Afhandling. Det er ikke nogen Critik over Priisskriftet, men stiltiende har jeg især raget Hensyn til de enkelte Dele og Puncter, hvor den historiske Classe har fundet Mangler eller i det mindste ønsket større Fuldstændighed. Jeg har skrevet dette Tillæg med megen Fornöielse, deels fordi det er behageligt at kunne samle mange Aars Bemærkninger og Erfaringer under een Synspunct, og fordi man altid höiligen vinder ved at gaae tilbage

til de første Grundbegreber i en Videnskab og ved at give disse al mulig Klarhed og Fasthed, deels og fordi jeg derved bidrog til et Skrifts Fuldstændighed, der, naar det vorder bekiendtgjort, vil være meget lærerigt. Jeg troer derfor, at det ikke vil være det høie Selskab ubehageligt, at lade sig forelæse dette Tillæg.

Historien er en Samling af Virkeligheder i den moralske Verden. Paa dette Grundbegreb er Historiens uhyre Bygning som Videnskab anlagt. Disse Virkeligheder i den moralske Verden bestaae, ligesom Virkelighederne i den physiske Verden, af en i det Uendelige udstrakt Kiæde, der igien bestaaer af mindre og større Leed. I Grunden ere alle enkelte Leed af denne Kiæde, de større med de mindre, hver for sig, Virkninger; men det menneskelige kortsynede og indskrænkede Blik hæfter sig blot paa Kiædens større Leed, og ved tvende særskilte Udtryk danner Mennesket sig et bestemt Begreb om de større Leeds Forhold til de mindre: disse kaldes derfor Aarsager, hine Virkninger. Denne sammenhængende og nøie sammenknyttede Kiæde af Virkeligheder i den moralske Verden har været til ligefra den Tid af at Mennesker kunne tænkes som handlende Væsener paa denne Klode; men den har længe været et blot Ideal og ganske usynlig for Menneskeheden.

Det er af den menneskelige Culturs og Videnskabernes Historie noksom bekiendt, at eftersom Historiens rigtige Behandling forudsætter de betydeligste Fremskridt i al Slags Cultur og alle menneskelige Videnskabs fuldkomneste Uddannelse, den og er

der allerseneste og sjældneste Product af den menneskelige Aands Anstrængelse,

Besyderlig er den Naturdrift, som Philosophen til alle Tider mærker hos Menneskeslægten, hvad enten den er cultiveret eller ueculturert, nemlig at den langt hellere seer tilbage og fremad, endog i fierneste Frastande, end at den i smaa Frastande seer lige omkring sig. Denne Beskaffenhed i den menneskelige Aand har til alle Tider havt, og vil endnu fremdeles have megen Indflydelse paa Historien som Videnskab. At udvikle dette, vilde lede til Vidtloftighed, som her bør undgaaes. Saameget vil jeg blot erindre, at man i en lang Række af flere Aarhundreder mundtligent fortalte hinanden Oldsagner, Spaadomme og Orakler med vilkaarlige Tilsætninger og Forandringer, førend man blev opmærksom paa Samtidens Tildragelser; og nu, hvorlænge varede det ikke, førend man opfandt Bogstavskrift, og endelig erholdt bekvemme Skrivematerialier.

Mig er det ikke bekiendt, at Grækerne havde offentlige Annaler, som Romerne; men vist nok er det, at enhver cultiveret Stat burde have dem. Man har dem vel tildeels i de forskellige Collegiers Archiver; men de Annaler, som herpaa kunne grundes, ere ikke i alle Henseender tilstrækkelige.

Naar Culturen hos en Nation er stegen til en vis Grad, og Sproget og de Videnskaber, der nærmest have Indflydelse paa Historien, have naaet en vis Uddannelse; begynde enkelte Mennesker at vækkes til Opmærksomhed paa det der i Nærheden om-

kring dem gaar for sig; og de af dem der have en opvakt Aand føle strax Trang til at optegne Samtidens vigtige Tildragelser, dels for efter flere henlevede Aar at kunne giøre sig selv Regnskab for sin Levetid, dels og for at efterlade dem til Eftertidens Erindring. Disse forfærdige nu egenligen enkelte Leed af Virkelighedernes store Kiæde i den moralske Verden, og de bidrage til, at den Kiæde, som tilforn var usynlig, bliver nu for Menneskeheden alt meer og meer beskuelig. Vi kalde disse første Arbeidere i Historien Krönikeskrivere eller Annalister. Ere disse Annalister Mænd, der selv have taget Deel eller endog været Hovedpersonerne i deres Samtids store Anliggender, nöie have vogtet sig for at optegne andet, end hvad de fandt virkeligen at have tildraget sig; hvo indseer ikke, at slige Annalisters Beretninger maae have en meget höi Værd; men de ere desværre i Historien meget sieldne. Efter slige Annalister vilde det være en meget let Sag at skrive en pragmatisk Historie; thi denne vilde strax erholdes derved, at man tog af Annalisten de enkelte Leed, store og smaa, eftersom de passede i hinanden, og sammenföiede dem til en lang udstrakt og sammenhængende Kiæde. Da nu hos Annalisterne Beretningerne ikke altid ligge rene og uforsfalskede; saa fordres af den pragmatiske Historieskriver, at han, foruden sin historiske Kunst, ved hvilken han efter den nöiagtigste Følge forbinder menneskelige Handlingers Aarsager med deres Virkninger, og Fremstillelsesgaven, ved hvilken han udbreder Liv og Ynde over sine Fortællinger, ogsaa besidder Skarp-sindighed nok, for at bedöimme Beretningernes Virkelighed eller Sandsynlighed. Denne er Grundideen af en pragmatisk Historie;

dette, og intet videre, har man at fordrø af den, der skriver en pragmatisk Historie.

Naar Grundlinien er skarpt trukken imellem det Positive og Negative i enhver Ting, er Anvendelsen let, behagelig og overmaade frugtbringende.

Grækerne og Romerne havde et meget reent og rigtigt Begreb om hvad pragmatisk Historie er, og de udførte dette Begreb heldigen i Henseende til Materien; men de fleste af deres pragmatiske Historieskrivere vare mindre heldige i Henseende til Formen.

Velalenhed er en af Naturens skønneste, men tillige sieldneste Gaver; hvorfor den er en sielden Naturgave, kunne gives psykologiske Grunde, og de ligge allerede tildeels skiulte hos Quintilian; Cicero erkjendte Velalenhed som en meget sielden Naturgave blot af Velalenhedens Historie. Denne Naturgave var baade hos Grækere og Romere i Folge deres Statsindretning overmaade høit agtet; alle vigtige Statsanliggender bleve hos begge Nationer mundtligen indledede og for det meste og mundtligen afgjorte; Mænd, der i et Öieblik fattede en Ting fra den rigtige Synspunct og i samme Öieblik havde Mod og Aandskraft nok med Værdighed og i et ædelt og let forstaaeligt Foredrag at udvikle deres öjebliklige Ideer for en høitideligen forsamlet Mængde, havde ofte Leilighed at giøre deres Fædreneland de vigtigste Tjenester. Man havde erfaret, at denne Naturgave ved Skoler kunde vækkes og uddannes; hvad Under da, at

efterdi Udsigterne for dannede Talere vare höilgen smigrende, disse Veltalenhedens Skoler af Mange bleve besøgte og flittigen benyttede. Denne almindeligen herskende Smag for Veltalenhed, der endog længe vedvarede, efterat Statsbestyrelsen var kommen i en Eneherskers Hænder, gjorde at begge Nationers pragmatiske Historieskrivere rettede sig efter denne Smag, og brugte den som et Middel til at forskaffe det historiske Foredrag Afvexling, Liv og Ynde. Den pragmatiske Historie blev derved et Drama, en Skueplads, paa hvilken Historiens Personer bleve opførte talende og handlende, alt efter enhver Stilling og Tankemaade. Man tænkte sig maaskee Historien nærmest skreven for Statsmanden, Feltherren og Taleren; og det kan ikke nægtes, at Grækernes og Romernes pragmatiske Historie jo for disse især maatte blive et fortrinligt Uddannelses-Middel. Men just denne skionne og glimrende Form, saasnart den historiske Critik, der alene seer paa usminket Sandhed og tilforladelig Virkelighed, kaster et skarpt og alvorligt Blik paa samme, vækker, hvad enkelte Characterer, Handlinger og Tildragelser angaaer, Mistillid, ja endog Tvivl. Hvo er mig Borgen for, at den eller hiin Person just saaledes tænkte og handlede? Hvo sikkrer mig, at denne kunstige og af Historieskriverne med de skionneste og meest levende Farver skildrede Sammenkiødning af Aarsager og Virkninger er den samme som hiin virkelige? Dog, der er stor Forskiel paa Grækernes og Romernes pragmatiske Historieskrivere. Nogle have ikke brugt den rhetoriske eller dramatiske Form, og have derved nærmet sig Idealet af sande pragmatiske Historieskrivere; blandt disse bör især regnes Salust, Julius Cæsar og Polyb. Andre have indskrænket sig til Samtiden,

eller et vist Tidsrum, der af troværdige Kilder var dem nøie bekiendt, og brugte tillige den rethoriske Form, til disse fortienet Thucydid og Tacitus at regnes. Livius er sikkerligen en af Oldtidens store pragmatiske Historieskrivere; men da han omfatter et meget stort Tidsrum, og vi af dette Tidsrum kun have den ældre Deel, saa kan han ikke hverken i Henseende til Brugbarhed eller som Mønster sættes i lige Classe med de foregaaende. Forfatteren til det belønnede Priisskrift er i denne Deel af sit Æmne temmelig fuldstændig, og jeg behøver ikke her nøiere at berøre den ældre Literaturs pragmatiske Historieskrivere.

I den mørke Middelalder fremstode allevegne Annalister og Krønikeskrivere, hvorpaa nyere pragmatiske Historieskrivere have grunder deres Fortællinger. Neppe er noget Land i Europa, som jo fra denne Tid af har havt sine Annalister; disse Annaler skyldte vi for de meste Munke eller catholske Geistlige.

De Byzantinske Annaler have næsten alle den Feil, at de begynde fra Verdens Skabelse, og ere i deres Samtids Annaler meget ufuldstændige.

Danmark har en ypperlig Samling af Middelalderens Annalister i *Scriptores rerum Danicarum medii ævi*, af Langebek og Suhm. Sverrig har derimod kun faa; og disse faa ere ikke engang bragte i nogen Samling eller kritisk behandlede. Rusland har sin *Nestor*, der nu paa Tysk udgives og berigtiges af v. Schlözer i Göttingen.

Spanien og Portugal have kun faa Annalister; derimod har Frankerig en Mængde, der størstedelen ere samlede i den Bouquetske *Collectio scriptorum*; Engelland har en riig Samling af Annaler og Acter af Rymer og Sanderson; de forenede Nederlandes Kröniker og Annaler ligge adspredte i flere enkelte Samlinger og Værker; Tyskland har iblandt mange andre den bekiendre Samling af Annaler og Acter i Westphalens *monumenta inedita rerum Germanicarum*. Helvetien har ikke nogen egentlig Samling af Annaler og Acter, men de ere enten Hele eller i Udtog anførte af dem, som have behandlet Landets Historie; intet Land har saa talrig en Samling af historiske Kilder, som Italien; deriblandt er *Muratorii antiquitates Italicae mediæ ævi* især meget bekiendt og höit agtet; endog til det Osmaniske Riges Historie har man Samling af Annaler i *Annales Sultanorum Othmanidarum, a Turcis sua lingua scripti*, oversatte paa Latin og udgivne af Joh. Leunclav; Ungeren har en ypperlig Samling af Historiske Kilder i *Scriptores rerum Hungaricarum*, af Schwandtner; Polen er fattig paa historiske Kilder, thi den ypperlige Samling af Piaristen Dogiel, *Codex diplomaticus regni Poloniae Et magni ducatus Lithuaniae*, blev, som bekiendt, standset i sin Fuldendelse; I Preussens historiske Kilder er megen Ufuldstrændighed, *Acta Borussiae* af Mich. Lilienthal og andre, indeholde det bedste.

Paa ordentlige historiske Udarbeidninger var hele Middelalderen igiennem ikke at tænke; endog Begrebet om Historie synes i denne fæle og sørgelige Tidsalder at have været tabt. Forst ved Culturens og Videnskabernes Gienfödelse i Italien, sees strax, formedelst den gamle Literaturs ivrigste Studium, Grækernes og

Romernes rigtige Begreb om pragmatisk Historie der at have rodfæstet sig.

Flittigt Studium især af Livius og et stort Forraad af Stats- og Menneskekundskab have dannet Machiavel til en af Italiens største pragmatiske Historieskrivere i hans Florentinske Historie. Enhver, der søger at faae et rigtigt Begreb om, hvad pragmatisk Historie er, kan Studium af Machiavels Florentinske Historie ikke nok som anbefales; men man maa kunne læse den Italienske Text, thi den Latinske Oversættelse er næsten ulæselig.

Iblandt de bedste pragmatiske Historieskrivere, saavel over Kirkestaten som Sammes Forhold til Kongeriget Begge Sicilierne, er Cardinal Borgia i hans *Memorie istoriche della Pontificia Città di Benevento*, og i hans *Istoria del dominio temporale della sede Apostolica nelle due Sicilie*.

Den bedste pragmatiske Historie over hele Italien, som vi endnu hidtil have, er unægtelig *Delle rivoluzioni d' Italia* af Denina. Han overseer rigtigheden, hvad der hører til en pragmatisk Historie af hele Italien; men han er ikke i de enkelte Tildragelsers Sammenkiødning skarpseende og dybtgrundskende nok.

En Italiensk pragmatisk Historieskriver, der kun har foretaget sig det korte Tidsrum af sit Lands Historie, fra Aaret 1494 til 1532, og som fuldkommen har dannet sig efter Oltidens Mönstre, er den bekiendte Guicciardini i hans *Historia d' Italia*; men hans Feil er, at han ikke nöie iagttager et sym-

metrisk Forhold i Detaillert, og at han ikke, med Hensyn til Tildragelsernes større eller mindre Vigtighed, gjør et strengere Valg; han bruger og for meget de Gamles dramatiske Form *).

Som nyere pragmatisk Historie af det nuværende Hertugdømme Venedig, grundet paa hosföiede hidtil utrykte Stats-Papirer og Documenter, kan ansees det i Aaret 1800 i Florents udkommede Værk: *Raccolta cronologico-ragionata di documenti inediti, che formano la storia diplomatica della rivoluzione e caduta della Repubblica di Venezia, corredata di critiche osservazioni.* 2 Tomer i Qvart. Forfatteren er den samme Abbate Cristoforo Tentori, som i Aarene 1785 til 1790 i 12 Bind i Venedig udgav *Saggio sulla storia — degli stati della repubblica di Venezia.* Hiint sildigere Værk er som documenteret pragmatisk Historie overmaade lærerigt; det har kun den Feil, at der anfores flere Documenter, end behöves, og derfor er for vidtloftigt. Historien gaer til den 12te Maj 1797, da den Venetianske Stat, der havde bestaaet i 1400 Aar, blev oplöst.

Mærkeligt er det, at vi over Frankerig i Almindelighed, et Land af den höieste Cultur og Videnskabelighed, ikke have en Historie, som man med Rette kunde kalde pragmatisk. Frankerigs Historie af Mezeray er i Henseende til Materialierne ufuldstændig og uden Kritik. Den af Jesuiten Daniel er næsten under Kritik, og skreven i en slesk og krybende Tone. Da Franke-

*) Foruden dette Værk har man *Annali di Bologna* af Savioli, og flere andre, der og kunne ansees som pragmatisk Historier.

rig under Ludvig den 14de og de næstforegaaende Konger var blevet til en kunstigen sammensat Statsmaskine, der indvortes havde mange Hiul og Drev, hvilke indbyrdes virkede paa hinanden, og indvortes havde mangfoldige og mangeartede Berörelsespuncter, ved hvilke det formedelst Land- og Soehandel, Krige og Erobringer var kommet i nöie Forbindelse med hele Europa og havde faaet vigtige Besiddelser i de övrige tre Verdensdele, maatte naturligviis i et Hoved som Voltaire's skabes et Ideal af en pragmatisk Historie, der med Liv og Tydelighed fremstillede alle Statsmaskinens indre Hiul i deres Gang og dens udvortes mangehaande Berörelser og giensidige Forhold. Med Hensyn til Synskredsens vide Omstrækning og Tingenes Forskiellighed gaves i Oldtidens bedste pragmatiske Historier til sligt et Ideal ikke Mage. Voltaire fattede denne Idee i sin hele Storhed, og gjorde et Udkast i hans *Siècle de Louis XIV* til en pragmatisk Historie, der kunde være passende for et stort og mägtigt Rige, som Frankerig, og en saa glimrende Tidsalder som Ludvig den 14des. Dette er den Synspunct, fra hvilken dette mærkelige historiske Værk, der, i Henseende til et mere udvidet Begreb om pragmatisk Historie, har gjort Epoche, bör bedömmes. Det er et skiönt Udkast til en Fransk pragmatisk Historie, anvendt paa Ludvig den 14des Tidsalder. Voltaire var ikke Manden til at söge omkring i Böger og Papirer, for med historisk Critik smaaligen at berigtige enkelte Kiendsgjæringer og Tildragelser. Af Robertson's Fortale til hans Historie om Carl den 5te seer man, at dette skiønne Udkast af Voltaire har vækket hans historiske Talent, og maaske meget bidraget til dets Uddannelse.

Vi have og et meget indskrænket Tidsrum i den Franske Historie, der saaledes er behandlet, at det med Rette kan for-tiene Navn af pragmatisk Historie i det bekiendte Værk, *L'Esprit de la Fronde, ou Histoire politique et militaire des troubles en France pendant la minorité de Louis XIV.*, af Mailly.

Uagtet Frankerig ikke har nogen pragmatisk Historie, der omfatter al den Tid, i hvilken dette mægtige Rige har bestaaet, gives der dog neppe noget Land, som saavel i henfarne som nyere Tider havde rigere Materialier dertil. Frankerig har især i senere Tider faaet Bidrag til sin Historie, der for dets tilkom-mende pragmatiske Historieskriver vil blive af meget høi Værd. Jeg vil korteligen giøre Selskabet opmærksom paa de betydeligste af disse senere Bidrag; de ere følgende:

Histoire de France, depuis la revolution de 1789, écrite d'après les memoires et manuscrits contemporains, recueillis dans les dépôts civils et militaires, af Toulangeon.

Analyse de la Statistique générale de la France, publiée sous l'autorisation du ministre de l'intérieur, af de Ferrière. Stati-stique generale et particulière de la France et de ses colonies, af Aar. Fortættere.

Memoires d'un témoin de la revolution, ou Journal des faits, qui se sont passés sous ses yeux, et qui ont préparé et fixé la con-stitution Française. Ouvrage posthume de Jean Sylvain Bailly. Denne Dagbog er begyndt 1792, et Par Aar efter at Tildra-gelserne vare gaaede for sig; den er skreven deels af Hukom-

melsen og deels efter offentlige Blade, og gaaer fra 22de April til 2den October 1789.

Memoires pour servir a l'histoire des expeditions en Egypte et en Syrie, pendant les années VI, VII et VIII de la republique Françoise (1797, 8 og 9), af Miot. De gaae indtil Conventjonen af El - Arisch.

Recueil des pieces et actes relatifs à l'établissement du gouvernement imperial héréditaire en France, imprimé par ordre du Senat.
An XII.

Oeuvres posthumes de Marmontel. Dette er i Henseende til Historien et af de lærerigste Værker, der i senere Tider er udkommet i Frankerig. Marmontel levede meget i Selskab, og især i den store Verden; han levede i Fortrolighed med alt hvad der var stort og udmærket i Paris, han kiendte Mennesker meget nøie, og han har en særdeles Gave til at skildre dem. Der ligger derfor i dette Værk en uhyre Skat af Verdens- og Menneske - Kundskab. Dette Værk i 4 Tomer maa vel adskilles fra et andet Værk i 2 Tomer, der og er udgivet iblandt hans *Oeuvres posthumes*, og hvori han som Frankerigs Historiograph har beskrevet *Regence du duc d'Orleans*. Dette Værk er langt ringere i Værd, thi Marmontel var hverken Historiker eller Historieskriver; han skrev det, fordi han, som Frankerigs Historiograph, troede at burde skrive noget i den Franske Historie.

Considerations sur les finances, af de Guer. Forfatteren er en kyndig Mand og har været i Affairer, han er ganske imod

det physiocratiske System, som hidtil har været yndet i Frankrig. Af en Tale, som Keiser Napoleon nylig har holdet i Senater, seer man, at Regieringen har taget Hensyn til Erindringer, der i senere Tider ere giorte mod dette System.

Memoires de Mr. le Baron de Besenval. Som historisk Kilde betragtet have disse Memoirer af Besenval en meget høi Værd for Hoffets og hans Tids Historie. De gaae fra omtrent de sidste 20 Aar af Ludvig den 15des Regiering indtil 1789.

Engelland er Historiens Land. I Følge Engellands Statsindretning have i en Række af Aarhundreder de vigtigste Statsanliggender været offentligen forhandlede, og blandt dette oplyste og vindskibelige Folk have Tænkefrihed og den meest uindskrænkede Publicitet været hævede og udövede; udmærket Fædrelandskærlighed, Almeenaand og almindelig Hengivenhed for Landets Constitution have giort, at de fleste af Landets Borgere have attraaet, nöie at kiende deres Fædrelands Historie; mange oplyste og talentfulde Mænd i Nationen have derfor med megen Flid og Anstrængelse arbeidet i deres Fædrelandshistorie, og de have deri fundet deres Belønning, at deres Værker af deres Landsmænd til alle Tider ere flittigen læste og studerede. Engellænderne have i Videnskabernes Dyrkelse sielden tilsidesat det, som man i Almindelighed kalder sund Menneske-Forstand, og ved nöie at følge det, som enhver Videnskabs Natur og Anvendelse udfordrer, have de sielden forsyndet sig imod det, som man i Almindelighed kalder Smag. Nöie Bekiendtskab med den gamle classiske Literatur, og fölgelig med Oldtidens Monstre, har i intet Land,

blandt Höiere og Lavere, været meer almindelig end i Engelland. Hvad Under da, at i dette Land, under slige gunstige Omstændigheder, et udvidet Begreb om pragmatisk Historie har uddannet sig og er blevet udført; et Begreb, som den meest cultiverede Oldtid formedelst de daværende Staters mere indskrænkede Forfatning og mindre udbredte Forbindelser ikke kunde have. Vi have derfor fra dette Land Mönstre for Historiens Behandling, hvilke i Forening med Alderdommens Mönstre have i nyere Tider vækket og dannet enkelte berømte Historieskrivere i det övrige Europa.

Over den hele Engelske Historie i Almindelighed have vi det bekiendte Værk af David Hume, der i alle Henseender kan fortiene Navn af en pragmatisk Historie. Værket er formedelst dets vidtløftige Æmne af en uhyre Omfang; at i sligt et Værk kunne findes enkelte Dele, hvor en stræng historisk Kritik maa finde Mangler, er naturligt; men denne Opdagelse af enkelte Ufuldkommenheder forringer ikke Indtrykket af en mesterlig Udførelse i det Hele. Det Stuartske Huses Historie er den Deel af Værket, hvori Forfatterens hele historiske Kunst-rett viser sig i sin fuldkomneste Glands; denne Deel især, saavel med Hensyn til Materien som Formen, har hævet ham til at vorde et Mönster for alle pragmatiske Historieskrivere. Tildragelsernes Valg; det dybt skuende Blik, med hvilket han veed at forbinde store og vigtige Tildragelser med deres fierneste Aarsager; kritisk og historisk Nöiagtighed; en naturlig og efter Tingene selv afpasset Fremstillelsesmaade; et ukunstlet og ædelt Foredrag; et roligt og sindigt Gemyt, der i Udførelsen aldrig ytrer Lidenskab eller

Partiskhed, saa at Læserens Tanker ideligen blive hæftede paa Tildragelsernes virkelige Gang, og aldrig forstyrres ved Historieskriverens Individualitet: alle disse store og væsentlige Egenskaber hos en pragmatisk Historieskriver udmærke især David Hume, og gjøre ham til en Mester i at skrive Historie.

Iblandt dem, som have bearbejdet Engellands Historie i Almindelighed, fortæner Robert Henry efter David Hume den nærmeste Plads; han er endog før dem, der nyligen have studeret Hume, lærerig, og han er i visse vigtige Stykker endog fuldstændigere end Hume eller Rapin Thoiras; men hans Historie strækker sig kun til Aaret 1485.

I enkelte Dele af den Engelske Historie gives adskillige Værker, som og kunne fortæne Navn af pragmatisk Historie; iblandt disse bør regnes:

The History of the life of K. Henry II, af Lord Lyttleton.

The History of Ireland, af Th. Leland.

History of Scotland, af G. Stuart, fra 1560 til 1587.

History of his own time, af Burnet.

History of the civil wars of England, af Clarendon.

An History of Great Britain from the restoration to the accession of the House of Hannover, af James Macpherson, med Bilag af Acter.

History of the political transactions and of parties, af Th. Somerville, fra Aaret 1660 til 1702. Disse tvende sidste Værker maae

læses strax efter hinanden; thi i dette oplyses og berigtiges mangfoldige Ting i hiint.

Secret History of Charles II. London 1792. 2 Voll. 8. Texten er god, men Anmærkningerne ere af ringere Værd.

Memoirs of Great-Britain and Ireland from the dissolution of the last parliament of Charles II. until the seabattle of Hogue, af John Dalrymple, tilligemed Fortsættelsen, der gaaer til Aaret 1702.

The History of the American revolution, af David Ramsay. Det er skrevet blot efter Nordamericanske Papirer.

Tvende historiske Værker, som lige ved Siden af Hume's bör ansees som de største Mönstre paa sand pragmatisk Historie, ere Historien om Carl den 5te af Robertson og Historien om det Romerske Riges Forfald af Gibbon. Begge disse Historieskrivere synes endog i visse Henseender at have Fortrin for Hume; hiin i sin livelige Fortællingsmaade, denne i Tingenes og Tildragelsernes levende Fremstilling.

For ret at kiende og paaskiønne Begges store Talenter, maa man læse dem paa Engelk, ikke i Oversættelser; det sammé er og Tilfældet med Hume, og maaskee med ethvert i Originalsproget vel skrevet Værk. Da Carl den 5tes Historie af Robertson omfatter et kort Tidsrum, og Værkets store Æmne er udført med saa megen Orden og Tydelighed, at det let lader sig overskue, saa har den til alle Tider bidraget meget til at give den studerende Ungdom Smag paa Historie og tillige et rigtigt Begreb

om pragmatisk Historie; Gibbon har været og vil fremdeles for den lærde og dannede Tænkter vorde et Rigdoms Dyb.

Over de forenede Nederlande, saavel i deres almindelige som specielle Historie, have vi ikke et eneste Værk, som med Rette kunde kaldes en pragmatisk Historie; over Spanien ikke heller. I Portugals specielle Historie har man det bekiendte fortræffelige Værk: *Hieron. Oforii, Lusitani, Syluensis in Algarbiis episcopi, de rebus Emanuelis Lusitaniæ regis libri XII. Olyssipone 1571. fol. Colen. 1586. 8. ib. 1597. 8. og oftere oplagt.*

End videre: *Hieron. Conefaggii de Portugalliæ conjunctione cum regno Castellæ libri X. Francof. 1602. 8.* Det kommer og for i *Hispania illustrata. T. II.* Originalen er Italiensk, og sammes ældste Udgave er *Genova 1585. 4.* Det er oversat i flere nyere Sprog. Den sande Forfatter skal være Greven af Portalegre, der som Spansk Gesandt fulgte med Kong Sebastian paa hans uheldige Tog til Africa.

Over det Helvetiske Forbunds almindelige Historie have vi det meget berømte Værk, *Joh. Müllers Geschichte der Schweizerischen Eidgenossenschaft, der staaer i den Guthrie-Grayiske Verdenshistorie XVII Bind, I. II. Deel.* Spittler kalder ham den sande Helvetiske Tacitus.

Over det Helvetiske Forbunds specielle Historie har man følgende skionne Smaastykker, der i Behandlingsmaaden hæve sig langt over det Almindelige

Sitten - Gemählde aus den Zeiten nach den Burgundischen Kriegen, af Füsslin og Felix von Balthasar, i det Schweizerske Museum. Oct. 1783.

Bruchstück Eidgenössischer Geschichte des Jahrzehends 1481-1491. Sammesteds. Jan. og Aug. 1784.

Pirkheimer bellum Suitense, i *Thesaurus historiae Helveticae*. Zürich, 1737. 8.

Over Preussens almindelige Historie har man tvende Værker, *Bazko's* Geschichte von Preussen, hvoraf kun 3 Dele ere udkomne, og Geschichte der Preussischen Staaten vor und nach ihrer Vereinigung in eine Monarchie, af Legationsraad *Joh. Fr. Reitemeier*. Jeg kiender ingen af disse Værker, og fölgelig kan jeg ikke bestemme, hvorvidt de fortiene Navn af pragmatisk Historie; det sidste er ikke heller fuldendt; af Recensioner seer jeg, at man har giort adskillige Erindringer imod det, men at man i det Hele roser det.

Det bekiendte Værk over Sverrigs almindelige Historie, *Swæa Rikes Historia* ifrån de äldsta Tider til de närwarande, författad af *Sven Lagerbring*, strækker sig til Aaret 1457. Det er ikke kritisk nok bearbejdet, for ganske at fortiene Navn af pragmatisk Historie; Aarsagen er, at intet Lands ældre Historie har været saa slet og ucritisk behandlet, som Sverrigs; i slig en Sammenblanding af blotte Opdigtelser, Myther og virkelig Historie var det endog for den skarpsindigste historiske Critiker umueligt, allevegne at finde det Rigtige, *Olof Dalin's Swæa*

Rikes Historia, der gaaer til Aaret 1611, staaer i Henseende til Historiens Behandling temmelig tilbage for Lagerbring's.

I Tyskland er, især i de nyere Tider, blevet meget tænkt og arbejdet i Historien, ei alene i Historien af de mange enkelte Stater, af hvilke dette Rige bestaaer, men og i de øvrige Europæiske Landes specielle og almindelige Historie, i alle enkelte Dele af den ældre og nyere Historie, og især i Universalhistorien. I Historien i sin videste Udstrækning har man ei alene arbejdet i store Samlinger og Værker, som i *Allgemeine Welt-Geschichte* og i den Guthrie-Grayske Samling, men og især med utrættet Flid og Nøiagtighed i berigtigende Anmærkninger, Udtog, Haandböger, Tabeller, Oversigter og korte Fortegnelser af Historiens fornemmeste Kilder, saa at det historiske Studium, som i de nyere Tider er voxet til en uhyre Udstrækning, er ved denne arbeidsomme og talentfulde Nations Iver for al videnskabelig Culturs Udbredelse, blevet saare let og behageligt. Naar man overtænker, hvad der i de sidste 50 Aar i Tyskland er gjort for Historien som Videnskab, maa man falde i Forundring og tillige beundre Nationens store Fortienester; disse krones nu af et Værk, der ei er af mindre Fortieneste end Omfang, og udføres af Tysklands største Videnskabsmand; nemlig: *Allgemeine Geschichte der Künste und Wissenschaften seit ihrer Wiederherstellung bis ans Ende des achtzehnten Jahrhunderts*. Dette store Foreragende iler sin Fuldendelse imøle og bliver til evig Hæder for Tyskland. Tysklands almindelige Historie af *Michael Ignaz Schmidt* er en sand pragmatisk Historie; især i den 5te Deel, der indeholder Reformations-Historien, har Forfatteren vist megen

historisk Kunst; han har med megen Skarpsindighed fremstillet alt hvad en human og oplyst Catholic af Historien og Tidernes daværende Beskaffenhed kan anføre mod Reformationen. *Melbiller's* Fortsættelse af Schmidr's *Neuere Geschichte der Deutschen*, gaar indtil Aaret 1745.

Tysklands historiske Litteratur er overmaade riig, og Nationens litteraire Fortienester i Henseende til Historien i det Hele og dens Hjelpevidenskaber ere saa udmærkede, at næsten alle övrige Nationer i Europa heri maae vige for den. Det vilde være uhensigtsmæssigt, ifald jeg her vilde indlade mig i noget Detail; imidlertid bör jeg dog ikke undlade at tale om et mærkeligt Product i Tysklands specielle Historie, der i sit Slags er det eneste, og hvortil intet Land i Europa kan fremvise noget lignende. Naar en Statsstyrer og Hærfører med øverordentlig Aandskraft, der ene er Siælen i alle sine Stater, optegner nøiagtigen alt hvad han i sin store Virkekreds har udrettet, og hvorledes han har udrettet det, maa man naturligviis vente et Ideal af en pragmatisk Historie: dette Ideal findes og virkeligen i Preussens Frederik den 2dens historiske Værker, især i hans *Histoire de son tems* og *Histoire de la guerre de sept ans*. Disse tvende historiske Værker ere i alle Henseender de lærerigste, jeg kiender; de ere ene i Stand til at give et rigtigt Begreb om Historie; Forfatteren har ikke mindste Hensyn til et Publicum eller til sig selv, men kun til Tingene, han fortæller; Historien taler, ikke han; og da Tildragelserne udvikle sig i deres naturlige Gang fra deres fierneste Aarsager til deres store og paafaldende Virkninger, saa er og Historiens Sprog i disse Værker simpelt og tydeligt. Før ret at læse

disse Værker med Deeltagelse og Nytte, maa man søge at kiende Forfatteren, og ham lærer man allerbedst at kiende af hans övrige Værker, især af hans Breve. I nyere Tider har man faaet et Værk, der i den Henseende er meget behageligt at læse, nemlig: *Mes souvenirs de vingt ans de séjour à Berlin, ou Frederic le Grand, sa famille, sa cour, son gouvernement, son academie, ses ecoles, et ses amis litterateurs et philosophes*, af *Dieudonné Thiebault* i 5 Tomer. 8.

Da der gives mangfoldige Synspuncter, fra hvilke cultiverede Stater i en pragmatisk Historie kunne betragtes, have adskillige pragmatiske Historieskrivere af disse mange udsøgt sig een, hvilken de have opstillet som Hovedmaalet for deres særskilte Undersøgelser. Saaledes har f. Ex. Spittler i hans *Entwurf der Geschichte der Europäischen Staaten* foresat sig som Endemaal, Borger-Samfundets gradvise Udvikling fra Middelalderen af til Staternes nuværende Indretning. Saaledes kan man og tage Handel og Kunstflid, Litteratur og skiønne Kunster, hver for sig som en særskilt Synspunct, og saasnart som Historikerens Henblik er stadigen hæftet paa slig enkelt Synspunct, og alle hans Materialier nøie ere udsøgte og ordnede efter eet Formaal, kan slig en Historie, naar alle dens enkelte Dele føre til det tilsigtede Maal, kaldes pragmatisk; thi her er en sammenhængende Kiæde og en nøie Forbindelse i det Hele. Denne Maade at bearbejde Historien har den Fordeel, at hver enkelt Synspunct for sig erholder større Fuldstændighed og nøiagtigere Udførelse, og at hver enkelt Historieskriver her kan vælge den Synspunct, for hvilken han troer at besidde meest practisk Indsigt. Historien i sine enkelte Dele

nøiagtigen og fuldstændigen udført, lader sig tilsidst i sin fulde Storhed og i sine mangfoldige Grene lettere overskue. Denne Maade at bearbejde Historien har i nyere Tider gjort den til en uhyre Videnskab. Her burde man nu have staaet, thi man stod sikker og arbeidede med Nytte, saa længe man holdt sig paa Historiens Grund og ikke overskred dens naturlige Grændse; men Tidsalderens sværmende philosophiske Aand har og virket paa denne Videnskabs Behandling. Man troede, at alle de forskellige Synspuncter, fra hvilke Historien i dens enkelte Dele kan behandles, lode sig forene under een almindelig Synspunct eller eet saa kaldet Princip, og man hævdede sig derved over Historiens Sphære. Jeg maa her et Öieblik opholde mig, da Priis-spørgsmaalets Aand egentligen har sin Tendents mod denne Historiens Behandling.

Der udkom i Leipzig 1795 et Værk med Titel, *Grundlinien zur pragmatischen Weltgeschichte, als ein Versuch sie auf ein Princip zurückzuführen*, af Carl Ludwig Pölitz. Hoved-Ideerne i dette Værk ere grundede paa en Afhandling af Kant, der staaer iblandt hans Smaaskriver, Neuwied 1793, nemlig: *Ideen zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht. Pragmatische Weltgeschichte*, siger Politz i Fortalen til sit Værk S. 20, *ist die Darstellung der stufenweisen Ausbildung und Entwicklung menschlicher Kräfte um den moralischen Entzweck der Welt zu erreichen*. Det har været mig yderst besværligt at forskaffe mig et nogenledes rigtigt Begreb om dette Værk, fordi det i Grunden ikke er andet end Snak og Vind af en ung Mand af Talent; og dernæst, fordi denne unge Mand er saa ukyndig i Historien, at

han ikke engang veed, hvad man i Almindelighed kalder pragmatisk Historie; hans falske Begreb om pragmatisk Historie skaf jeg siden efter berigtige. Jeg ønsker her at fatte mig kort, og derfor vil jeg kun berøre Hovedmomenterne i dette meget forviklede Æmne.

Forsynets Hovedhensigt med de fornuftige Væsener paa denne Klode er moralsk Forædling. Saasnart en Philosoph ved transcendente og aprioriske Begreber fastsætter dette som Forsynets Hovedhensigt med Menneskeslægten, giver han os Ord, men ikke tydelige og faste Begreber; Grunden er, fordi denne Klode er en ubetydelig Deel af det uendelige Verdensalt; og fordi Forsynets Hensigt her maa, saasnart man vil forestille sig den tydelig, tænkes i Forbindelse med uendelige andre Hensigter, hvilke man igien kunde tænke sig forenede under et eneste Hovedmaal; Hvo kan heri, naar han mener det redeligen med sig selv og Andre, fastsætte noget? Naar Philosophen heri vil give sine aprioriske Slutninger nogen Fasthed, og giøre dem beskuelige for Mennesker, maa han tage sin Tilflugt til Historien; og hvad lærer nu Historien os derom? Af 6000 Aar, saavidt Oldsagnerne om denne Klode række, steg Menneskeslægten i de første Totrediedelev i Forædling; denne Forædling trak sig lidt efter lidt fra Östen mod Vesten; i den övrige Trediedeel forsvandt denne Forædling og kom frem i en fornyet Gestalt. Jeg maa reent ud tilstaae, at saavidt jeg kiender Historien, vover jeg ikke, efter den Mængde af Plus og Minus, som her paa forskiellige enkelte Dele af Kloden lade sig bringe i Beregning, at bestemme, om Productet af moralsk Forædling i den nyere Verden virkeligen er

større end i den gamle. Jeg sætter nu og, at Udsagnet, at Productet af moralsk Forædling er større i den nyere Verden end i den gamle, hvilket indtil dette Öieblik endnu er et historisk Problem, kan bringes til Vished; Hvo sikkrer os for et nyt Tilbagefald, og Hvo tør med Vished forud bestemme, at Productet af moralsk Forædling i en tredie Historiens Hovedepoche endnu vil blive større end i den anden, og saaledes fremad i Eftertiden?

Man vil maaskee her giøre mig den Indvending: om jeg da tvivler om, at Menneskeslægtens Cultur i den nyere Verden ikke skulde være større end i den gamle. I slige abstracte Æmner kommer det meget an paa at forstaae Ord, og ved Ord at have tydelige og bestemte Begreber. Jeg forestiller mig, at man her tager Ordet Cultur i sin meest udstrakte Betydning; efter denne Ordets Betydning antager jeg og, at Menneskeslægtens Cultur i den nyere Verden er større end i den gamle. Men man gaaer nu videre, og spørger: Stiger ikke Menneskeslægtens moralske Forædling eller Perfectibilitet i lige Grad med Culturen? Dette nægter jeg med en vis Indskrænkning. Det endelige Resultat af mit Studium i Historien siger mig: Menneskeslægten stiger i moralsk Forædling til en vis Mellegrad af Cultur; saasnart Menneskeslægten er kommen over denne Mellegrad af Cultur, taber den i moralsk Perfectibilitet i modsat Forhold til sin videre Stigen i Cultur. Jeg kan ikke forklare mig dette Sarsyn i Historien uden ved at antage, at Menneskeslægten er en Mellepart imellem Dyr og Skabninger af en höiere Art, og at den ved en höiere Stigen i Cultur kommer ud af sit naturlige Centrum.

Jeg taler her om Menneskeslægten i det Hele; der gives enkelte Mennesker, som med deres Stigen i de høiere Grader af Cultur forene en forholdsmæssig Stigen i moralsk Forædling; men disse ere overordentlige og meget siældne Menneske-Væsener; og deres Antal er overmaade ringe i Forhold til Menneskeslægten i det Hele. En anden Grund, som umiddelbar følger af den foregaaende, er: Saasnart Menneskeslægten er stegen over Mellemgraden af Cultur, kommer den, naar den stiger høiere, udaf sin menneskelige Sphære, og næsten Totaliteten er udygtig til videre Stigen. Hvad følger heraf? Den paatager en Maske af det den virkelig ikke er; den stræber udvortes at ansees for høiere end den er; den indvortes sande Cultur, der altid er forenet med moralsk Forædling, forandres til det, vi i Almindelighed kalde Forfinelse og udvortes Glimmer; Menneskeslægten bliver udvortes glimrende, men indvortes har den Tomhed. Heri ligger nu den giftige Spire til Menneskeslægtens moralske Forværring og omsider endelige Forfald, endog midt under Culturens Stigen i de høiere Grader. Dette Resultat af Historien udbreder et stort Lys over alle store og vigtige Anliggendes Gang i de ældre og nyere cultiverede Stater og over Menneskeslægtens Historie i det Hele; det siger mig tydeligen, hvorfor Menneslægten hidtil steg og faldt og reiste sig igien; men det giver mig og den ubehagelige Udsigt, at den mueligen igien kan falde. Hvorledes det under den høiere Stigen i Cultur forholder sig med Menneskeslægtens fysiske Perfectibilitet, har Hr. Professor Trechow i en Afhandling, som han denne Vinter her i Selskabet har forelæst, skarpsindigen og rigtigen bemærket.

Hvo indseer nu ikke, at sligt et Princip, der efter den strængeste Kritik er baade et philosophisk og historisk Problem, ikke kan fastsættes som et eneste Princip for Virkeligheder, der komme af Menneskets frie Aand, og som derfor mindre lade sig ordne og behandle efter faste Love, end Virkelighederne i den materielle Natur. Den der behandler Historien paa denne Maade, han gör omtrent det samme, som en Naturforsker, der giver sig til at studere Naturen efter den Schellingske Philosophie, eller en chemisk Grandsker, der i Detaillet af sine chemiske Undersøgelser vilde sætte al sin Lid til Lavoisier's og Winterl's Systemer. Politz har, saavidt mig er bekiendt, ikke funder Efterabere; Massen af grundig Lærdom og sand Oplysning er i vore Dage for stor til, at slige flygtige og spændte Ideer skulle vorde antagne og fulgte. Imidlertid ere slige Ideer meget skadelige for den studerende Ungdom, der ved dem seer sig befriet fra moisommelig og grundig Studering.

Pöliz kalder Historien, saaledes som den er behandlet i følgende Værker, pragmatisk Historie:

Ferguson, *an Essay on the History of civil Society.*

Home, *Sketches on the History of man.*

Iselin, *über die Geschichte der Menschheit.*

C. Meiners, *Grundriss der Geschichte der Menschheit,*

Fr. M. Vierthaler, *philosophische Geschichte der Menschen und Völker.*

Adelung, *Versuch einer Geschichte der Cultur des menschlichen Geschlechts.*

Herder, *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit.*

Naar en Mand med filosofisk Aand har læst Historien, og meddeler os Resultaterne af denne hans Læsning, skriver han ikke nogen Historie; han fortæller os blot, hvad han for sin Person har fundet i Historien, og han er en filosofisk Commentator over Historien. Han er saa langt fra at kunne kaldes en pragmatisk Historieskriver, at han endog gör det Modsatte af det, som bør være Hovedregelen for en fuldkommen pragmatisk Historieskriver; denne lader saa meget mueligt Historien selv tale, men Philosophen, der commenterer over Historien, taler ideligen selv, og efter Godtbefindende bruger han Historien som Belæg for sine Resultaters Rigtighed; for den pragmatiske Historieskriver er Historien selv, som Videnskab, Endemaal, for den filosofiske Commentator blot et Middel, ved hvilket han søger at give sine individuelle Resultater Holdning og Styrke. Hvad jeg her har sagt, maa ikke ansees, som om jeg vilde nedsette slige Skrifers Værd; jeg har blot gjort denne Bemærkning, for at berigtige Begrebet om pragmatisk Historie, og for at bestemme den Art af historisk Litteratur, til hvilken slige Skrifter maae henføres. De ere overmaade nyttige saavel for den speculative Philosoph, som for den grandskende Historiker; hiin give de et Vink, at han ikke, saalange han filosoferer for Mennesker, spænder sine Ideer for høit; denne samler af slige Skrifter mange nye Udsigter og Synspuncter, fra hvilke hans mœisommelige Arbeide bliver ham behageligt og frugtbringende. Mangen en ung Mand havde maaskee Modbydelighed for Histo-

rie. Hvad andet? Han fandt deri Fortællinger om menneskelige Daarskaber, Ödelæggelser og Krige, Navne og Aarstal, men han fandt ingen Aands-Föde. Af en Hændelse faldt ham maaskee Herder's *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* i Hænderne; han læste den, vækkedes maaskee til at tænke over Historie, og studerede den nu med Iver. Da Herder udarbejdede sine *Ideen zur Philosophie der Geschichte*, tænkte han vist ikke paa, at hans Værk i Fremtiden skulde regnes til pragmatisk Historie; han kaldte det derfor *Philosophie zur Geschichte*, og da denne store Mand tillige fölede, hvad der hörer til for at skrive *Philosophie zur Geschichte*, kaldte han det med velberaadt Hu: *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*.

Efter at have berigtiget Pölitz's Begreb om pragmatisk Historie, og efter at have anført af den nyere historiske Litteratur alt hvad der kan henregnes til pragmatisk Historie, vil jeg her lidt udförligere gientage det som jeg i Begyndelsen af min Afhandling fordrede af en pragmatisk Historieskriver. Den pragmatiske Historieskriver maa giöre et Valg af Tildragelserne, thi ikke alle Tildragelser höre til Historien; heri maa han ved Studium af de bedste Mönstre for pragmatisk Historie og ved egne historiske Udarbejdelser have erhvervet sig en rigtig og sikker Dömmekraft. Tildragelserne maae saa meget mueligt være virkelige; for at naae dette, maae enten Kilderne med den nöiagtigste Kritik undersöges, eller og han søger hen til Hielpemidler, hvor Materialierne ligge samlede og tilberedede. Tildragelsernes naturlige Orden og Sammenkiädning er det vigtigste. Sproget er naturligt og retter sig ganske efter Tingene, Forfatteren lader

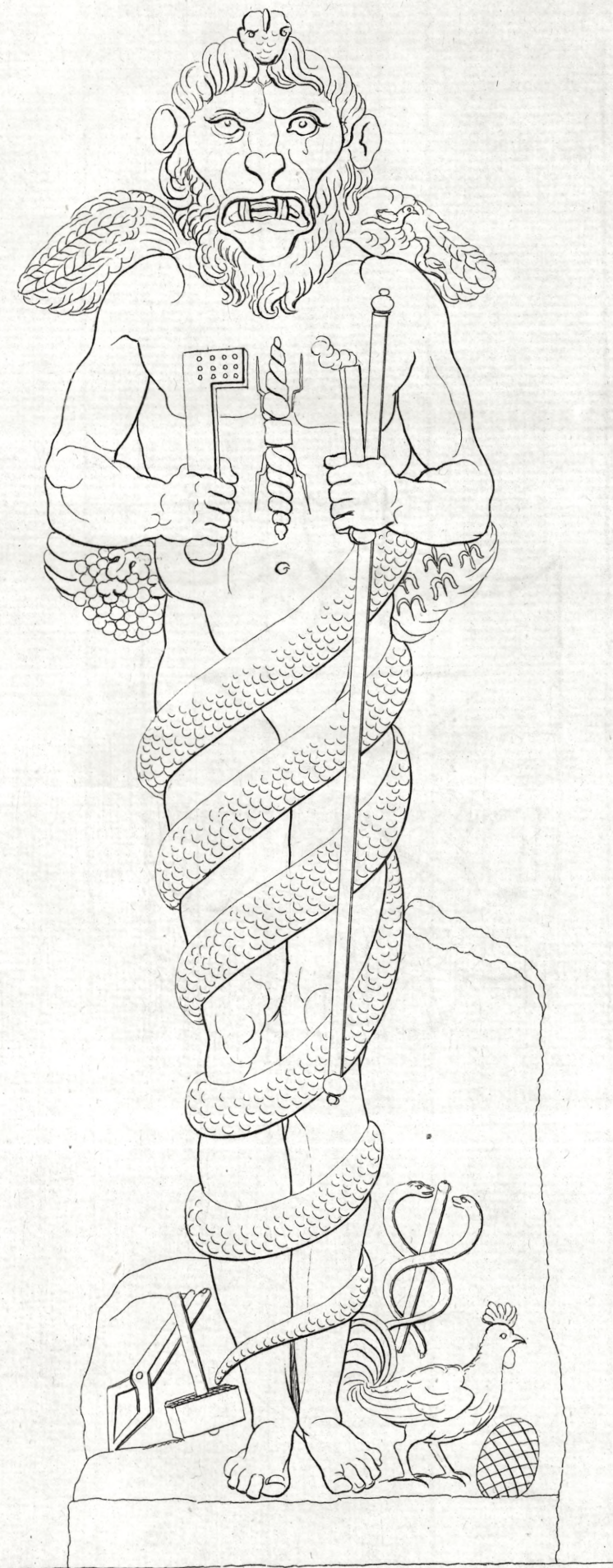
Historien selv tale, og skiuler saa meget mueligt sin Individualitet.

Det maatte synes underligt, efter at jeg har gennemgaaet alle cultiverede Landes Litteratur med Hensyn til pragmatisk Historie, om jeg ganske vilde forbigaae vort Fædreland, allerhelst da det er blandt de Lande, der have rige Materialier til en pragmatisk Historie. Holbergs Danmarks Riges Historie kan ikke vel kaldes en pragmatisk Historie, thi i den ældre Historie er han overmaade ucritisk og uden Nöiagtighed; i den nyere mangler det ham ikke paa Talent, men her har han taget Partie, og dette lader han i Udförelsen formeger komme tilsyne. Vores höiligen fortiente Peter Frederik Suhm er en ypperlig Samler, og han har fortræffeligen tilberedet Materialierne for en tilkommende Danmarks pragmatiske Historieskriver. For Korthedens Skyld vil jeg ikke indlade mig i nogen Kritik over Maller, Schlegel og Gebhardi; Ingen af dem gör en ny og almindelig pragmatisk Historie over Danmark undværilig. De enkelte Stykker af Riegels over Danmarks specielle Historie ere saa fulde af Aands-Bitterhed og hans Kilder ere saa mistydede, at de ikke kunne ansees som Historier, men som blotte Samlinger af Materialier. Tyge Rothe's Nordens Statsforfatning för Lehnstiden fortienter höiligen Navn af pragmatisk Historie; dog har Tyge Rothe i sine historiske Værker især den Feil, at han ikke nok lader Historien selv tale. I senere Tider have vi erholdet vigtige Bidrag til en almindelig pragmatisk Histories Fuldstændighed ved adskillige enkelte historiske Værker og ved Statistikerne af Etatsraad Schlegel, Amtmand Thaarup og Franskmanden Cattau.

Til Afhandlingen om de Mithraiske Mysterier, af Georg Zoega, Professor.

Til Afhandlingen om de Mittraiske Mysterier, af Georg Zoega, Prof.